

Nizami Gəncəvinin əsərlərinin tədqiqi və tərcüməsi məsələləri (1939-1948)

Qabil Əliyev

AMEA Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi

E-mail: qabil-aliyev@yandex.ru

Annotasiya. Nizami Gəncəvinin əsərlərinin Azərbaycanda öyrənilməsi və təbliği 1907-ci ildə “Füyuzat” jurnalında Məhəmməd Hədinin tərcüməsində “Nizaminin övladına nəsihəti” adlı şeiri ilə başlasa da ölkəmizin ədəbi ictimaiyyəti, görkəmli ziyalılarımız şairin əsərlərinə hər zaman diqqət göstərmişdir. Lakin Nizaminin əlyazmalarının elmi şəkildə tədqiqata başlanması və tərcümə olunmasına XX əsrin 40-cı illərində start verilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, göstərilən mərhələ Zəhra Allahverdiyevanın “Azərbaycanda nizamişünaslığın təşəkkülü və inkişafı (XX əsrin 40-cı illəri)” adlı namizədlik dissertasiyası (1991) və eyniadlı monoqrafiyasında geniş tədqiq olunmuşdur [33, s.223]. Biz burada yalnız tədqiqatdan kənar qalan bəzi məsələlərə diqqət yetirməyi nəzərdə tutmuşuq.

Dahi şairin anadan olmasının 800 illik yubileyi ərəfəsində yaradıcılığının müfəssəl tədqiqi sahəsində dövlət səviyyəsində işlər görülmüş, SSRİ-nin ən təcrübəli mütəxəssisləri bu işə cəlb edilmişdir. Məlumdur ki, akademik Yevgeni Bertelsin rəhbərliyi ilə yaradılan işçi qrupu gərgin əmək sərf edərək, Nizaminin əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etməzdən əvvəl, onun elmi tənqidi mətnini hazırlamışdır. Mütəxəssislər Azərbaycan Elmlər Akademiyasının kolleksiyasında saxlanılan əlyazmaların daha mükəmməl olduğunu bildirir. Həmin dövrdə Nizaminin əsərlərinin elmi tənqidi mətninin hazırlanmasından sonra onu istənilən dilə tərcümə edilməsi mümkün olmuşdur.

Doğrudan da, ötən əsrin 40-cı illərindən başlayaraq Nizami Gəncəvinin əsərlərinin müxtəlif dillərə tərcüməsi, Azərbaycanda şairin əsərlərinin nəşrə hazırlanması işi böyük sürətlə davam etdirildi. Həmid Araslı, Məmməd Mübariz, Mir Cəlal, Mirzə İbrahimov, Mirzəağa Quluzadə, Məmmədəğa Sultanov, Rüstəm Əliyev, Teymur Kərimli, Azadə Rüstəmov, Nüşabə Araslı, Xəlil Yusifli, Əlyar Səfərli, Zəhra Allahverdiyeva, Siracəddin Hacı kimi nizamişünaslar şairin əsərlərini müxtəlif aspektlərdə tədqiq etmiş, Rəsul Rza, Məmməd Rahim, Abdulla Şaiq, Səməd Vurğun, Mikayıl Rzaquluzadə, Əliağa Vahid, Cəfər Xəndan, Nigar Rəfibəyli, Osman Sarıvəlli, Mirvarid Dilbazi, Xəlil Rza, Xəlil Yusifli və başqa görkəmli şairlərimiz ayrı-ayrı poema və qəzəllərini dilimizə tərcümə etmişlər. Müstəqillik dövründə keçmiş ideoloji buxovları arxada qoyduğumuz üçün bu gün nizamişünaslıqda yeni bir mərhələnin başlanması üçün real imkanlar var. 2021-ci il – “Nizami Gəncəvi İli” Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığına yeni töhfələr verməkdədir.

Açar sözlər: Nizami Gəncəvi, ədəbiyyat, tənqid, Azərbaycan

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 18.02.2021; qəbul edilib – 01.03.2021

Nizami Ganjavi's works in Researches and Translations (1939-1948)

Gabil Aliyev

National Museum of Azerbaijan Literature named after Nizami Ganjavi

E-mail: qabil-aliyev@yandex.ru

Abstract. The study, promotion, scientific research and translation of Nizami Ganjavi's works in Azerbaijan began in the 40s of the XX century. On the eve of the great poet's 800th anniversary, involving the most experienced specialists of the USSR, the detailed study of all of his works has been carried out. Before translating Nizami's works into Azerbaijani the working group under the

leadership of academician Yevgeniy Bertels has prepared a scientific-critical text. The specialists talk about the content of excellent manuscripts in the collection of the Academy of Sciences of Azerbaijan.

Indeed, starting from the 40s of the last century, the process of translation of works by Nizami into different languages and the preparation of the poet's works for publication have been accomplished at a great pace.

Such Nizamiologists as Hamid Arasly, Mamed Mubariz, Mir Jalal, Mirza Ibrahimov, Mirzaga Guluzade, Mamedaga Sultanov, Rustam Aliyev, Teymur Karimli, Azada Rustamova, Nushaba Arasly, Khalil Yusifli, Elyar Safarly, Zahra Allahverdiyeva, Sirajeddin Haji studied various aspects of poet's works. Rasul Rza, Mamed Rahim, Abdulla Shaig, Samed Vurgun, Jafar Khandan, Nigar Rafibeyli, Khalil Rza and other outstanding poets have translated Nizami's poems and ghazals into our language. As we have left behind the ideological shackles of the past during independence, today there are real opportunities to start a new stage in the study of order. 2021 – "Nizami Ganjavi Year" makes new contributions to Azerbaijani literary criticism.

Keywords: *Nizami Ganjavi, literature, criticism, Azerbaijan*

Article history: received – 18.02.2021; accepted – 01.03.2021

Giriş / Introduction

Azərbaycanın dahi şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvi dünya ədəbiyyatında parlaq səhifə açmış nadir şəxsiyyətlərdəndir. Şairin xalqımızın mədəni sərvətinə çevrilən əsərləri Azərbaycanla yanaşı, dünya xalqlarının da tarixi keçmişini və adət-ənənələrini özündə əks etdirir. Nizami ömrü boyu XII əsrin əsas mədəniyyət mərkəzlərindən olan qədim Gəncə şəhərində yaşayıb, yaradıb. O, yaratdığı söz inciləri ilə Yaxın və Orta Şərqdə, eləcə də Avropada özündən sonra gələn bir çox şairlərin yaradıcılığına böyük təsir göstərmişdir. Şairin əsərlərinə yazılan nəzirələr, "Xəmsə" və bu xəzinəyə daxil olan ayrı-ayrı poemalara uyğun yaradılan əsərlərin əhatə dairəsinin genişliyi Nizami Gəncəvinin böyüklüyünün etirafıdır. Nizamidən sonra yazmağa başlayan şairlərin əksəriyyəti onu özünə ustad sanmış, bu böyük sənətkarı əsərlərində hörmətlə xatırlamışlar. Nizamının dünyanın ən məşhur kitabxana və muzeylərini bəzəyən əsərləri Şərq miniatür sənətinin inkişafına da təkan vermişdir.

Əsas hissə / Main Part

Nizami Gəncəvinin əsərlərinin Azərbaycanda öyrənilməsi, əsasən XX əsrin 40-cı illərindən başlanır. 1939-cu ildə Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 800 illik yubileyi ərəfəsində şairin əsərlərinin elmi tədqiqi və tərcüməsi işlərinə start verilmişdir. Lakin Böyük Vətən müharibəsinin başlanması şairin yubiley tədbirlərini geniş şəkildə keçirməyə imkan vermədi. Yalnız 1947-ci ildə Nizamının 800 illik yubileyi keçirildi və həmin dövrdə onun əsərlərinin tədqiq edilməsi, çapa hazırlanması istiqamətində xeyli iş görülmüşdür.

Təqdim edilən məqalədə ötən əsrin 40-cı illərində Azərbaycanın bir nömrəli ideoloji mətbuat orqanı olan "Kommunist" qəzetində Nizami Gəncəvinin əsərlərinin tədqiqi və tərcüməsi sahəsində görülən işlərdən bəhs edəcəyik. Qeyd edim ki, qəzet səhifələrində dərc edilən materialları topladıqca onları üç qrupa ayırdıq. Birincisi, Nizamının həyatı, yaradıcılığı və əsərlərinin tədqiqi ilə bağlı dərc edilən yazılar. İkincisi, Nizamının əsərlərinin tərcüməsi. Üçüncüsü, Nizamiyə həsr edilən şeirlər.

Bu istiqamətdə "Kommunist" qəzetində rast gəldiyimiz ilk məqalələr sırasında *Yevgeni Bertelsin "Azərbaycanın dahi şairi Nizami" (1939)* adlı məqaləsində Nizami Gəncəvinin həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat verilir. Müəllif bildirir ki, o zamankı saray ənənələri Hindistandan Aralıq dənizinə qədər böyük bir ərazidə ədəbi əsərlərin farsca yazılmasını tələb edirdi. Nizami də zamanın tələbindən yazdığı poemaları müxtəlif hökmdarlara ithaf etdiyi üçün əsərlərini saray

dilində, yəni farsca yazmağa məcbur idi. Bertelsin qənaətinə görə, Nizami birinci əsəri olan “Sirlər xəzinəsi”ndə xalqın ağır vəziyyətindən, hakimlərin zor və ədalətsizliyindən, kəndlilərin yoxsulluğundan və ağır əməyindən cəsarətlə bəhs edirdi. Onun fikrincə, poemalar hökmdarlar üçün bir öyüd olmalı, onu yaşadan xalqın çəkdiyi iztirablarını yada salmalı idi [31].

Mikayıl Rəfilinin “Azərbaycan incəsənətinin çox qiymətli əsəri”(1939) sərəlvhəli məqaləsində böyük sənətkarın “İskəndərnamə” poemasının yeni tapılan əlyazması haqqında məlumat verilir. Bildirilir ki, tədqiqatçı Leninqradda ezamiyyətdə olarkən “Sankt Peterburqskiye vedomosti” jurnalında 1829-cu ildə dərc edilmiş bir məlumat onun diqqətini cəlb edir. Həmin məlumatda “İskəndərnamə” poemasının Ərdəbildə Şeyx Səfi məscidindən götürülmüş Azərbaycan dilində olan əlyazması Peterburqun xalq kitabxanasına verildiyi qeyd edilirdi. Nizaminin yubileyinə hazırlıq zamanı həmin əlyazma Saltıkov-Şedrin adına dövlət kitabxanasından tapıldı. Poemanın 466 səhifəsinin 11-də incə işlənmiş bədii miniatürlər var. Əlyazma 1828-ci ildə Rusiyanın İrandakı səfiri Aleksandr Sergeyeviç Qriboyedovun tapşırığı ilə başqa kitablarla birlikdə Ərdəbildən götürülərək Peterburqa gətirilmişdir [22].

“Kommunist” qəzetinin materialları içərisində Həmid Araslının Nizami Gəncəvinin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş məqalələri xüsusi yer tutur.

Həmid Araslının “*Azərbaycan poeziyasının parlaq günəşi Nizami Gəncəvi*”(1939) adlı məqaləsi dahi sənətkarın ədəbi irsinin araşdırılmasının ilkin mərhələsini təşkil edir. Məqalədə Nizaminin yaşadığı dövrdə Azərbaycanda gəncəli Əbül-Üla, Məhsəti, Qivami-Mutərrizi, Şirvanlı Xaqani və Fələki, Beyləqanlı Mücirəddin kimi bütün Yaxın Şərqdə məşhur olan azərbaycanlı sənətkarların yaşadığı bildirilir. Böyük Azərbaycan şairlərinin zəngin əsərləri ilə tərbiyələnen Nizami, məşhur fars, özbək və ərəb şairləri ilə də maraqlanırdı. “Dədə Qorqud” dastanlarının zənginliklərini dərindən mənimsəyən şair daha orijinal bir yol ilə inkişaf edərək, Yaxın Şərqdə yeni bir məktəbin təməlini qoydu.

Həmid Araslı həmçinin qeyd edir ki, Nizami “Xosrov və Şirin”, “Leyli və Məcnun”, “Yeddi gözəl” və “İskəndərnamə” kimi poemalarında xalq yaradıcılığının motivlərini yazılı ədəbiyyata gətirmişdir. Nizami Nəmrud, Bəhram, İskəndər kimi musəvi obrazlar yaratmışdır. Şair Azərbaycan ədəbiyyatında qadın qəhrəmanlardan ilk dəfə danışan sənətkardır [12].

Həmid Araslının həmin dövrdə çap olunan “Ölməz məhəbbət dastanı” (1940) sərəlvhəli məqaləsində isə Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” poeması tədqiqata cəlb olunur. Müəllif haqlı olaraq qeyd edir ki, ilk dəfə Rəsul Rzanın tərcüməsində oxuculara çatdırılan poema dünya ədəbiyyatı tarixində bu mövzuda yazılmış əsərlər sırasında misilsiz bir yer tutur. Nizamidən sonra 50-dən artıq şair “Xosrov və Şirin” mövzusunda əsər yazmış, onların hamısı dahi şairin yaradıcılığına pərəstiş etmişdir.

Həmid Araslı məqalədə xüsusi vurğulayır ki, əsəri tərcümə edərkən Rəsul Rza Azərbaycanın milli şeir vəznini seçmişdir ki, bu da “Xosrov və Şirin”in əsl variantına daha yaxındır. Lakin tərcümənin əsas üstünlüyü “Xəmsə”nin hər hansı bir təsadüfi nəşrindən deyil, bəlkə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Ədəbiyyat İnstitutu tərəfindən dünya muzeylərində on qədim əlyazma və dörd mühüm nəşrinin müqabilində müəyyənləşdirilmiş elmi-tənqidi mətn əsasında olmasıdır [10].

Həmid Araslının “Cahanşümul sənətkar”(1947) adlı digər bir məqaləsi Nizami Gəncəvinin yaradıcılığı və dünya ədəbiyyatının inkişafına təsirindən söhbət açır. Qeyd edilir ki, Nizaminin əsərləri təkcə Vətəninə deyil, çox uzaqlarda da eyni hərərlə sevilir, öyrənilir və təqlid edilirdi [8].

“*Qəlb şairi*”(1947) məqaləsində Həmid Araslı qeyd edir ki, Nizami hələ “Sirlər xəzinəsi” əsərindən çox əvvəl şeirlər yazmış, lakin ömrünün sonuna kimi yazdığı şeirlərin hamısı elm aləminə bu gün məlum deyildir. Təzkiyəçilər və şərqşünaslar şairin lirik şeirlərinin həcmnin iyirmi min beyt olduğunu qeyd edirlər. Nizami Gəncəvi hələ “Sirlər xəzinəsi”ni yazmamış qələmə aldığı bir fəxryyədə özünün kamil bir şair olduğunu söyləyirdi. Lakin şairin şeir “Divanı”ndan qədim təzkiyə və cümlələrdə çox az bir hissə saxlanılmışdır [9].

Həmçinin Həmid Araslının “Ölməz dastan”(1947) adlı məqaləsi Nizami Gəncəvinin “Yeddi gözəl” poemasının təhlilinə həsr edilib. Müəllif yazır ki, “Yeddi gözəl” poeması, kompozisiyasının orijinallığı, dilinin obrazlılığı və ideyasının aktuallığı ilə Nizaminin zəngin yaradıcılığında xüsusi

yer tutur. Mənalı aforizmlər və gözəl təbiət təsvirləri ilə bəzədilmiş bu mənzum roman, dahi sənətkarın geniş xalq ədəbiyyatı xəzinəsindən aldığı zərif nağıllarla gözəlləşdirilmiş və zənginləşdirilmişdir [11].

“*Kommunist*” qəzetində dərc olunan materiallar içərisində Mirzə İbrahimov “*Dahi söz yaradıcısı*” (1939) adlı məqaləsi diqqəti cəlb edir. Müəllif Nizaminin yaşadığı dövrə qədərki mərhələdə Azərbaycanın siyasi mənzərəsinə toxunur, Babək üsyanının qəhrəmanlıq epopeyası kimi xalqın yaddaşında əsrlərdən-əslərə qədər gəlib çıxdığını bildirir. O, qeyd edir ki, Azərbaycan VIII-IX əsrlərdə dünyanın böyük bir hissəsini titrədən babəkizmin beşiyi olmuşdur. Məhz belə bir xalqın övladı kimi Nizami öz əsərlərində Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıqlarını tərənnüm etmişdir. Mirzə İbrahimov yazır: “Nizami, vətəninə və xalqına olan məhəbbətdən böyük bəşəri eşqə qədər yüksələn və fərdi, canlı insanı bütün yaradıcılığının mərkəzinə qoyan ölməz humanistlərdəndir. O, yer üzündəki bütün xalqların, əzilən, yazıq, köməksiz insanların dostudur. O, zülm və ədalətsizliyin düşmənidir” [25].

Həmçinin müəllif qeyd edir ki, pak, təmiz və yüksək fəlsəfi məhəbbətin ifadəsi olan “Leyli və Məcnun” dastanı dünya ədəbiyyatının misilsiz incilərindəndir. Onun ölməz motivləri təqribən 400 il sonra böyük ingilis dramaturqu Vilyam Şeksprin “Romeo və Cülyetta” faciəsində və Azərbaycan şairi Füzulinin “Leyli və Məcnun” dastanında bir daha ifadə edilmişdir.

Mirzə İbrahimovun “*Böyük Nizami*” (1947) məqaləsində də görkəmli Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin həyat və yaradıcılığından söhbət açılır. Yazıçı yazır ki, Nizami hələ o zaman sənətin ictimai vəzifəsini anlayır, sənətkar qarşısında böyük qayələr qoyurdu [24].

Həmin dövrdə qəzetin səhifələrində Məmməd Mübarizin “*Nizami yaradıcılığında utopik sosializm*” (1940) adlı məqaləsi diqqəti cəlb edir. Müəllif dahi şairin yaradıcılığı haqqında oxuculara ətraflı məlumat verərək yazır ki, yaşadığı cəmiyyətdəki ictimai-iqtisadi bərabərsizliyi görmək, haqsızlığa, zülmə qarşı cəsarətli çıxışlar edib dövrünün ictimai-siyasi quruluşunu amansız tənqid etmək – Nizaminin başlıca xüsusiyyətlərindən olmuşdur. Nizami utopik sosializm ideyasını “İskəndərnamə” poemasının “İqbalnamə” hissəsində belə təqdim edir: Çəmənlər, bağlar, çeşmələr arası ilə keçən İskəndər bəzəkli bir şəhərə rast gəlir. Bu şəhər öz abadlığı və nemətinin bolluğu ilə behiştə xatırladır. Şah şəhərin darvazasına çatanda nə daşdan, nə dəmirdən, nə də taxtadan qapı gördü. O, şəhərə daxil oldu. Dükənlər hər cür qiymətli şeylərlə dolu idi. Lakin onların nə qapısı, nə də qıfılı vardı. Şəhər əhalisi İskəndəri qarşılayıb behişt qəsri adlanan bir tikiliyə aparır, ona gözəl süfrə açır. Bu qədər bolluğu gören padşah ölkənin sirrini soruşur. Ağsaqqallar öz həyat prinsiplərini belə izah edirlər. “Bizdə heç kəsin malı başqasından artıq deyildir. Biz hamını özümüzə qardaş bilirik. Heç kimin ağlaması bizi güldürməz” [16].

Məmməd Mübarizin “*Ölməz dastan*” (1941) və “*Böyük xalq şairi*” (1947) məqalələrində də Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” poeması təhlil edilir. Dastandakı hadisələrdən danışan tədqiqatçı Məhinbanunun (Şəmira) ədalətli şah kimi ad çıxarmasından, onun saysız-hesabsız maldövlətindən, ömrünü qardaşı qızı Şirinə həsr etməsindən söz açır. Nizami Şirinin təkə gözəlliyindən deyil, həm də onun cəsurluğundan, yenilməz igidliyindən ətraflı bəhs edir [17].

Müəllif bildirir ki, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində xalq, onun gövhəri olan yaradıcı qüvvə, birinci olaraq, Nizaminin əsərləri ilə səhnəyə çıxmışdır. Nizami əsərlərində Azərbaycan təbiətinin gözəlliyini, yüksək mədəniyyətini, “yazı da, qışı da güllər, çiçəklərlə bəzənmiş Bərdə şəhərini”, qızıl-gül xırmanı və Muğanı bülbüllər məskəni kimi oxucunun xəyalında canlandırır [13].

Məmməd Mübariz “*Nizami və vətən*” (1947) məqaləsində də yazır ki, Azərbaycan torpağının böyük vətənpərvəri Nizami Gəncəvi öz ölməz əsərlərinin mövzusu haradan alırsa-alsın, onun qəhrəmanlarının fəaliyyəti harada cərəyan edirsə-etsin, şair həmişə vətəni düşünmüş, vətənin şərəfi onun əsas yaradıcılıq qayəsi olmuşdur. Şair sönməz odlar diyarı – Azərbaycana atəşin bir məhəbbətlə bağlı idi:

*Bərdə nə gözəldir, Bərdə nə şəndir,
Yazı da, qışı da güllü gülşəndir.*

*Yayda dağlarında açar çiçəklər,
Qışı min çiçəkli bahara dəyər. [15]*

“*Nəvai və Nizami*”(1948) məqaləsində Məmməd Mübariz Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Nizaminin böyük özbək şairi Əlişir Nəvaiyə təsirindən, əsərlərindəki oxşar cəhətlərdən söz açır. Qeyd edilir ki, Nizaminin Nəvaiyə təsiri, xüsusilə özbək şairinin “Xəmsə”yə daxil olan beş poemaya yazdığı nəzirələrdə özünü büruzə verir. Məsələn, Nəvainin “Fərhad və Şirin” əsərində Fərhadın atasının öz oğlunu bəsləmək üçün tikdirdiyi dörd rəngarəng qəsr, bizə Nizaminin “Yeddi gözəl”ində Bəhram üçün tikilən Xəvərnəq qəsrini xatırladır. Onun Sokrat dağına gedib İskəndər tilsimini açması, Nizaminin “İskəndərnamə”sində qəhrəmanın Dərbənddə Key Xosrov tilsimini açması haqqındakı əfsanəyə bir işarədir [14].

Qəzetin səhifələrində nəşr olunan məqalələr sırasında Cəfər Hacıyevin (Xəndan-red) “Nizaminin lirik şeirləri”(1947) adlı məqaləsi böyük Azərbaycan mütəfəkkirinin anadan olmasının 800 illik yubileyinə hazırlıq dövründə yazılmışdır. Məqalədə müəllif qeyd edir ki, dünya ədəbiyyatına “Sirlər xəzinəsi”, “Yeddi gözəl”, “Xosrov və Şirin”, “Leyli və Məcnun” və “İskəndərnamə” kimi ölməz əsərlər bəxş edən Nizaminin 20 min beytlik Divanı mövcud olmuşdur. Təəssüf ki, bu günədək şairin cəmi 1500 beyti toplanıb. Nizami lirik parçalarını həm gənclik illərində, həm də qocalıq dövründə yazmışdır. Onun qocalıq dövründə də lirik şeirlər yazdığını aşağıdakı parçadan da aydın görmək olur:

*Ağ tüklərdən qar yığıldı, başım üstə qalandı,
Vücudum bir çardağ kimi, yatmasın ah, amandı!
Dağ başında qar olanda əridikcə su gələr,
Gözlərimdən axan yaşın səbəbidir bu məğər? [13]*

Şairin lirik şeirləri, xüsusilə, qəzəlləri hələ sağlığında ona böyük şöhrət qazandırmışdır. Cəfər Hacıyev müxtəlif təzkirələrdə və mənbələrdə Nizami imzası ilə yüzlərlə parçaya rast gəldiyini, lakin bunların hamısını böyük Nizamiyə şamil etməyin düzgün olmadığı qənaətinə gəlir.

Cəfər Xəndanın “İctimai fikirlərin bədii tərənnümçüsü”(1947) məqaləsi Nizami Gəncəvi yaradıcılığında “Sirlər xəzinəsi” poemasının təhlilinə həsr edilib. Müəllif bildirir ki, Nizami Gəncəvinin 37 yaşında qələmə aldığı bu əsərdən əvvəl yazdığı qəzəlləri ilə Yaxın Şərqdə böyük şöhrət qazanmış, əsərləri dillər əzbəri olmuşdur. “Sirlər xəzinəsi” Nizaminin ictimai görüşlərinin bədii ifadəsini verən ilk böyük əsəri idi. Əsərin ən maraqlı hissəsini 20 mənzum hekayə təşkil edir. Bunlardan başqa əsərdə minacat, nət, mədh şəklində parçalar da vardır ki, bunlarla Nizami keçmiş şeirdə ənənə kimi yayılmış vəzifəni yerinə yetirirsə, digər tərəfdən də söz aləmində hakim bir sənətkar olduğunu nümayiş etdirir [4].

Bu illərdə nəşr olunan araşdırmalar sırasında qiqqəti Mir Cəlalın “Əsrlərdən gələn dostluq səsi”(1947) məqaləsi cəlb edir. Nizami Gəncəvi yaradıcılığında slavyan xalqına olan münasibətdən söz açılır. Şairin “Yeddi gözəl” əsərində əsas hadisələr Bəhram şahın həyat və hekayələrindən bəhs etsə də, slavyan qızı Nəsrinnuşun hekayəsi də maraq doğurur. Nizami Gəncəvi Nəsrinnuşun simasında bu xalqın həyat və məişəti, qəhrəmanlığı haqqında söhbət açır. Beləliklə, tədqiqatçı alim Nizami əsərlərinə istinadən Azərbaycan və rus xalqları arasındakı əlaqələri təhlil edir, dahi sənətkardan sonra Azərbaycan ədəbiyyatında rus xalqını, mədəniyyətini yüksək qiymətləndirən Abbasqulu Ağa Bakıxanov, Mirzə Fətəli Axundov, Seyid Əzim Şirvani, Cəlil Məmmədquluzadə və başqa şair və yazıçılarımızın əsərlərini nümunə göstərir [23].

Həmin dövrdə Heydər Hüseynovun qəzet səhifələrində yer alan “Mütəfəkkir sənətkar”(1947) məqaləsini də qeyd etmək lazımdır. Heydər Hüseynov Nizami Gəncəvinin yaradıcılığını təhlil etmiş, əsərlərindəki fəlsəfi fikirləri diqqətə çatdırmışdır. Məqalədə qeyd olunur ki, Nizaminin əsərlərində sadə materializm və ibtidai şəkildə də olsa, dialektika ünsürlərini görmək mümkündür. “Xüsusən, kainatın maddiliyi və filosof Falesin dediyi kimi, bu maddi əsasın sudan ibarət olması Nizaminin aşağıdakı mülahizələrində bariz surətdə ifadə edilmişdir.

*Sudan bu kainat yarana bilməz,
Deyə inkar etmək istərsə hər kəs,
Nüftənin varlığı bu sözlərimi
Alimlər yanında isbat etməzmi? [7]*

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, XX əsrin 40-cı illərində alimləri Nizami Gəncəvi əsərlərinin tərcüməsi və nəşri məsələləri də düşündürürdü. “Nizami əsərləri çapa necə hazırlanmışdır” (1947) adlı məqalədə - SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, Nizami əsərlərinin tərcüməsinin baş redaktoru, professor Yevgeni Eduardoviç Bertelslə müsahibədə alimlərin tərcümə üzərində necə işlədiklərindən danışılır. Akademik bildirir ki, XIV, XV və XVI əsrlərə aid əlyazmalar toplanmış və tədqiq edilmişdir. Araşdırmalar zamanı bu əsərlərin Nizami ruhuna daha yaxın olan variantları üzərində dayanmış və həmin əsərlərin tərcüməsi məqsədmüvafiq hesab edilmişdir. Y.Bertels Nizamiyə məxsus olan əlyazmaların bugünədək əldə edilmədiyinə təəssüflənir, ona görə də on dördüncü əsrin əlyazmalarını daha etibarlı hesab etdiklərini vurğulayır [30].

Həmçinin Məmmədağa Sultanovun “Nizami Gəncəvinin yeni bir qəzəli haqqında”(1948) məqaləsində ədəbiyyat həvəskarlarının təzkirə və cümlələrində Nizamiyə aid xeyli qəzəl və qəsidə saxlanılması qeyd edilir. Tədqiqatçı alim əldə etdiyi qəzəli oxucularla bölüşür və israrla bu əsərin Nizamiyə məxsus olduğunu bildirir:

*Fəraqından qocalırkən dodaqların “qorxma” – dedi,
Busə verib gənc edərəm pire-həzar saləni.
Nizamiyəm, bəndənizəm, bəndənizin bəndəsiyəm,
Aşıqlərin qazisiyəm, ver möhr edim qibaləni. [21]*

Alim qəzəli Bakı şəhərində, Seyidinin arxivindən tapıldığını, onun özünün bir neçə nəfər şeir həvəskarı ilə bu əsərin Nizamiyə məxsus olduğunu təsdiqlədiklərini diqqətə çatdırır.

Nizami Gəncəvinin poemalarından olan “İskəndərnamə”dən bir parça”(1939) *Abdulla Şaiqin* tərcüməsində təqdim edilmişdir. Poemadan verilən hissədə “*Şahnamə*” yazanın bilik göstərərək söz nəzminə yenilik verməsindən, yunan ölkəsində rum şahlarından bir qüdrətli hökmran yaşadığı bildirilir. Həmin hökmranın adının Feyləqus olduğu, rum və rusun ona itaət etdiyi söylənilir.

*Şöhrətli bir şahdı, adı Feyləqus,
İtaət edərdi ona rum və rus.
Məskəni olmuşdu yunan torpağı
Makedoniyaydı doğma ocağı.
Ayınlar qoyardı yeni və parlaq,
Ən ulu əcdadı Eys ilə İsaq. [1]*

Nizami Feyləqusu ədalətli bir şah kimi təsvir edir, qurdları qoyun buduna bağladığını, zülmün boğazını sıxdığını, hətta Daranın bu ədlə qarşı çıxdığını dilə gətirir. Daranın ondan xərac istəməsinə Feyləqus özünün acizliyi kimi qəbul etmir. Ona bəxşislər göndərir.

N.Gəncəvinin bütün əsərlərində olduğu kimi, bu poemasında da, onun qədim yunan, rum, Yaxın Şərqi tarixi keçmiş və onların mədəniyyəti, ədəbiyyatı ilə tanış olduğunun şahidi oluruq. Həmin əsərdə Nizaminin ulduzların düzülüşü, Günəşin Həməldə qərar tutmasını, elmdən əmələ doğru getmələrini söyləməsi şairin astronomiya elminə də dərin bələd olmasını deməyə əsas verir. İskəndərin doğuluşu, Feyləqus tərəfindən övladlığa götürülməsi, daha sonra onun hakimiyyətə başlaması nəql edilir. İskəndər Feyləqusun qoyduğu qanunları pozmur, qonşu ölkələrlə, tabeliyində olan insanlarla daha da ədalətli davranır.

Qəzet Nizami Gəncəvinin “Yeddi gözəl” poemalarından “Sözün tərifi”(1940) adlı parçanı *Məmməd Rahimin* tərcüməsində oxuculara təqdim edir. Həmin parçada böyük mütəfəkkir söz

haqqında qiymətli fikirlər söyləyir, Tanrı kəlamından başqa bu dünyada heç nə əbədi yaşamayacaq,— deyir. Şair Tanrı kəlamı dedikdə, çox güman ki, elmə, biliyə və düzlüyə əsaslanaraq deyilmiş sözləri nəzərdə tutur:

*Tanrı kəlamından qeyri-yaxşı bax,
Heç nə bu dünyada yaşamayacaq.
İnsanın qalacaq sözü yadigar;
Yeldir yerdə qalan, başqa hər nə var.
Çalış bu dünyanı yaxşıca öyrən!* [19]

Səməd Vurğunun tərcüməsində verilmiş Nizami Gəncəvinin “Gələcək nəslə xitab”(1940) şeirində dahi sənətkar özündən sonra gələcək nəsillərə ürək sözlərini çatdırır, siz məni xatırladıqca mən də sizi xatırlayacağam deyir. Nizami gələcəyin insanlarına xitabən, mənim qəbrimin üstünə gəlib göz yaşı töksən, mən də sənin üstünə göylərdən nur səpəcəyəm, – deyər vəd edir.

*Mənimçün göylərə sən yüksələndə,
Səninçün yerlərə enərəm mən də.
Özün tək diri bil məni cahanda,
Mən də canlanaram sən canlananda.
Uzaq tutma məni dost məclisindən,
Mən səni görərəm, görməsən də sən* [28].

Şair bu şeirdə insanın ölümündən sonra yaxşı əməlləri ilə hər zaman yaddaşlarda, könüllərdə yaşadığını bildirir, əbədiyyət yolunu bizə göstərir.

Süleyman Rüstəmin “Göndərim”, Cəfər Xəndanın “Sənsiz”, Mirvarid Dilbazinin “Sevgili canan”, Nigar Rəfibəylinin “Olasan”, Osman Sarıvəllinin “Rübailər”, Məmməd Rahimin “Qəsidə” adlı tərcümələri böyük sənətkarın əsərlərinin xalqa çatdırılması istiqamətində atılan mühüm addımlar idi. Həmin şeirlərə bəstələnən mahnılar bu gün də sevilərək xanəndələrimiz tərəfindən ifa edilir [29].

Cəfər Xəndanın tərcüməsində Nizaminin daha iki qəzəli (1947) təqdim edilib. Qəzəllərin birincisində şairin nəsihət dolu kəlamları yer alıb. Həmin qəzəldə əgər dövlətli olmaq istəyirsənsə, gecələr oyaq qal, çünki yatan xəzinə tapmaz, oyaq qalan tapar, – deyir böyük sənətkar.

*Qəm yemə həqqə inan fəryadı-qəm xaran çatar,
Gücsüzün imdadına bir gün gələr yaran çatar.
Daim dövlət dilərsənsə, oyaq qal hər gecə,
Çün yatan tapmaz xəzinə, sərvətə qalxan çatar.*

Digər qəzəldə yenə də şair dilbərinə könlünün cəfadan dolmasından, illər ötsə də, hələ də, vəfadan xəbər çıxmadığından gileyənir. Aşiq öz sevgilisini sən dərd-qəmi hey mənə vermək diləyirsən, mən isə harda bir can görsəm sənə gətirirəm deməklə aralarındakı ziddiyyətə son qoymağa çağırır. Aşıqla sevdiyi arasındakı fərqliliyə şairin bir çox qəzəllərində rast gəlirik. Bütün bunların şairin təbii müşahidələrindən, real həyatda rast gəldiyi hadisələrdən qaynaqlandığını düşünmək olar.

*Yüz köynəyi yırtmış ki, mənə rəhm edərək sən,
Heç olmas bir şey verəsən şəninə şayan.
Min sidqivəfa ilə səni sevdi Nizami,
Bəs sən niyə cəlladə dönüb əhdi qırırsan?* [6]

Məmməd Rahimin tərcüməsində Nizami Gəncəvinin “Yeddi gözəl” poemasından bir parçada isə “Rus qızının Bəhrama hekayə söyləməsi” (1940), şah qızı ilə evlənmək üçün gələn gəncin sonuncu imtahandan da uğurla keçməsi təsvir edilir.

*Elə ki qarınlar dolduqca doldu,
Gözlərdə kainat tər-təzə oldu.
Bu xoş məclisində şah dedi gərək,
Saf zəri məhəklə imtahan edək.
Durub tərək elədi dərhal otağı,
Taxta əyləşdirdi cavan oğlanı.
Oturdu qızıyla özü üz-üzə,
Necə başlayacaq görsün o, sözə.*

Şah qızı gənci imtahan edir və oğlanın cavabları onu razı salır. Atasını çağıraraq taxta çıxmasını, həmin oğlanla evlənmək istədiyini bildirir [20].

Rəsul Rzanın tərcüməsində Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” (1941) poemasından “Şirinin Şapurda acıqlanması” parçası təqdim edilir. Şirin Xosrovun onunla xəlvəti görüşmək istəyini eşidən kimi qəmə batır. Xosrovun təklifinə rədd cavabı verən Şirin Şapurun sözünü kəsərək acıqla söyləyir ki, “ey tanrıdan uzaq insan, daha sus, çünki bütün danışdığı puçdur, əbəsdir”:

*Rast gələn incini deşmək olarmı,
Hər şeyi deməyə ehtiyac varmı?
Hər rast gələn suyu içmək yaramaz,
Hər şeyə bir paltar biçmək yaramaz. [27]*

Qəzet yubiley materiallarının sonuncusu olaraq oxuculara *Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin”*indən “*Fərhadın dağ çaparaq ağlaması*” və “*Şirinin Fərhadın yanına getməsi*” (1947) yarımbaşlıqları ilə dastandan parçalar təqdim edir. Rəsul Rzanın tərcüməsində verilən poemada Fərhad Şirinin eşqi ilə çapdığı Bisütun dağında səhərdən Günəş batanacan çalışır. Şirinin Xosrovu sevdiyini bilsə də, onu xatirindən çıxara bilmir.

*Elə bil ki, anam qarğayıb mənə:–
“Bütün istədiyin yad olsun sənə”.
Zəmanə qılıncı, zəhmət verənsə,
Baxmayır bir gözlə neçin hər kəsə [26].*

Cəfər Xəndanın tərcüməsində Nizami Gəncəvinin bir neçə qəzəli (1947) təqdim edilir. Bu qəzəllərdə şair öz sevgilisinə müraciət edərək onu etinasızlıqda suçlayır. Sevgilisinə nalə səsi dinləməyə adət etdiyini deyən lirik qəhrəman, bəs mənim naləmi niyə dinləmirsən,– deyərək ondan şikayətlənir.

*Eyb etməz, ürək vermə mənə, çünki gözəlsən,
Dil verməmək adətdir gözəllərdə binadan.
Söylə, bu Nizami necə səbr etsin, azizim,
Sənsiz o, qərarsız olacaq ey mahi-taban.*

Nizaminin digər qəzəlində də lirik qəhrəman “ay üzli nigar”dan kimə mehman olacaqsan, kimin şəninə şayan olacaqsan,– deyərək soruşur.

*Ay üzli nigarım kimə mehman olacaqsan,
Bir söylə, kimin şəninə şayan olacaqsan?*

*Şahlıq çətiri var başın üstündə bu axşam,
Ənbər çətirində kimə xaqan olacaqsan?* [5]

Məmməd Rahimin böyük ustada ithaf etdiyi qəzəli “*Qaytaran xalqa səni sevgili rəhbər yaşasın*”(1947) adlanır. Şair Nizami Gəncəvi yaradıcılığına yüksək qiymət verir və onu “düha tacının ən nadir gövhəri” adlandırır [18].

Aşıq Mirzə Bayramovun “Nizamiyə”(1947) *qoşmasında* [2], *Zeynal Xəlilin “Ana yurdum”* (1947) şeirində [32] də dahi şairə ümumxalq məhəbbəti ifadə edilir.

Nəticə / Conclusion

Faktlardan aydın olur ki, Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi ərəfəsində təkcə Azərbaycanda deyil, ümumilikdə sovet ədəbiyyatında bir nizamişünaslıq sahəsi yaranmış və görkəmli mütəxəssislər yetişmişdir. Həmin illərdə ilk dəfə Nizami Gəncəvinin əsərlərinin akademik nəşri hazırlanmış, poema və qəzəlləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuşdur. Lakin çap olunan əsərlərin tələsik tərcümə olunması, müxtəlif beytlərdə bəzən ifadə olunan fikirlərin orijinal nüsxələrlə tam uyğun olmamasını müşahidə edirik. Doğrudur, sonralar təkrar nəşrlərdə nəşriyyatlar bu uyğunsuzluqları aradan qaldırmaq üçün müəyyən cəhdlər etsə də, hələ də Nizaminin əsərlərinin dilimizə mükəmməl tərcüməsinə ehtiyac vardır. Ərəb və fars dillərini mükəmməl bilən, Yaxın və Orta Şərqi tarixinə dərin bələd olan şair-tərcüməçilərin bu istiqamətdə daha çox fayda verəcəyinə inanırıq.

Eyni zamanda sovet dövründə tədqiqatçıların əksəriyyəti Nizami Gəncəvinin əsərlərini ideoloji baxımdan öyrənir və oxuculara çatdırırdılar. Lakin bu əsərlərin bəşəri mahiyyəti, dünya xalqlarının adət və ənənələri haqqında fikirləri, şairin dinə münasibəti, eləcə də dövrünün hökmdarlarına yazdığı poemaları və qəzəlləri yetərincə qiymətləndirilməmişdir.

Onu da vurğulamaq istərdim ki, Azərbaycanda Nizami irsi həmişə diqqət mərkəzində olmuş, dövlət və hökumətimiz şairin əsərlərinin çapı, yeni əsərlərinin üzə çıxarılması və təbliği istiqamətində işlərə böyük önəm vermişdir. Həmid Araslı, Məmməd Mübariz, Mir Cəlal, Mirzə İbrahimov, Mirzəağa Quluzadə, Məmmədəğa Sultanov, Rüstəm Əliyev, Teymur Kərimli, Azadə Rüstəmov, Nüşabə Araslı, Xəlil Yusifli, Əlyar Səfərli və başqa görkəmli alimlər dahi sənətkarın irsini müxtəlif aspektlərdən tədqiq etmişlər. Nizaminin anadan olmasının 840, 850, 870 illik yubileyləri ölkəmizdə dövlət səviyyəsində qeyd edilmiş, əsərləri latın əlifbası ilə təkrar nəşr olunmuşdur (2004).

Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2021-ci il ölkəmizdə “Nizami Gəncəvi ili” elan olunmuşdur. İnanmaq istərdik ki, bu əlamətdar hadisə Nizami Gəncəvi irsinin daha mükəmməl araşdırılması, şairin yaradıcılığının müasir tələblər baxımında elmi şəkildə tədqiqata cəlb edilməsi işinə yeni töhfələr verəcəkdir.

Ədəbiyyat / References

1. Abdulla Şaiq. “İskəndərnamə”dən bir parça”. Tərcümə, “Kommunist”, 23 aprel 1939
2. Aşıq Mirzə Bayramov. “Nizamiyə” (şeir). “Kommunist”, 27 sentyabr 1947.
3. Cəfər Hacıyev. “Nizaminin lirik şeirləri”. “Kommunist”, 16 mart 1947.
4. Cəfər Xəndan. “İctimai fikirlərin bədii tərənnümçüsü”. “Kommunist”, 17 sentyabr 1947.
5. Cəfər Xəndan. “Qəzəllər”. (Şeir) Tərcümə. “Kommunist”, 16 mart 1947.
6. Cəfər Xəndan. Qəzəllər. (Şeir) (Tərcümə), “Kommunist”, 25 may 1947.
7. Heydər Hüseynov. “Mütəfəkkir sənətkar”. “Kommunist”, 27 sentyabr 1947.
8. Həmid Araslı. “Cahanşümul sənətkar”. “Kommunist”, 3 sentyabr 1947.
9. Həmid Araslı. “Qəlb şairi”. “Kommunist”, 21 sentyabr 1947.
10. Həmid Araslı. “Ölməz dastan”. “Kommunist”, 18 yanvar 1940.
11. Həmid Araslı. “Ölməz məhəbbət dastanı”. “Kommunist”, 17 avqust 1947.
12. Həmid Araslı. “Azərbaycan poeziyasının parlaq günəşi”. “Kommunist”, 23 aprel 1939.
13. Məmməd Mübariz. “Böyük xalq şairi”. “Kommunist”, 16 mart 1947.

14. Məmməd Mübariz. "Nəvai və Nizami". "Kommunist", 15 may 1948.
15. Məmməd Mübariz. "Nizami və vətən". "Kommunist", 25 may 1947.
16. Məmməd Mübariz. "Nizami yaradıcılığında utopik sosializm ideyaları". "Kommunist", 13 dekabr 1940.
17. Məmməd Mübariz. "Ölməz dastan". "Kommunist", 11 fevral 1941.
18. Məmməd Rahim. "Qaytaran xalqa səni sevgili rəhbər yaşasın" (şeir). "Kommunist", 27 sentyabr 1947.
19. Məmməd Rahim. "Sözün tərifi". (Şeir) (Tərcümə). "Kommunist", 18 yanvar 1940
20. Məmməd Rahim. "Yeddi gözəl". (Şeir) Tərcümə, "Kommunist", 13 dekabr 1940.
21. Məmmədağa Sultanov. "Nizami Gəncəvinin yeni bir qəzəli haqqında". "Kommunist", 1 avqust 1948
22. Mikayıl Rəfil. "Azərbaycan incəsənətinin çox qiymətli açarı". "Kommunist", 22 avqust 1939.
23. Mir Cəlal. "Əsrlərdən gələn dostluq səsi". "Kommunist", 13 sentyabr 1947.
24. Mirzə İbrahimov. "Böyük Nizami". "Kommunist", 27 sentyabr 1947
25. Mirzə İbrahimov. "Dahi söz yaradıcısı". "Kommunist", 15 iyun 1939.
26. Rəsul Rza. "Xosrov və Şirin" dastanından "Fərhadın dağ çaparaq ağlaması" və "Şirinin Fərhadın yanına getməsi" (Şeir) Tərcümə. "Kommunist", 17 avqust 1947.
27. Rəsul Rza. "Xosrov və Şirin" poeməsindən "Şirinin Şapura acıqlanması" (Şeir) Tərcümə. "Kommunist", 11 fevral 1941.
28. Səməd Vurğun. "Gələcək nəslə xitab". (Şeir) (Tərcümə), "Kommunist", 14 may 1940.
29. Süleyman Rüstəm. "Göndərim", Cəfər Xəndan. "Sənsiz", Mirvarid Dilbazi. "Sevgili canan", Nigar Rəfibəyli. "Olasan", Osman Sarıvəlli. "Rübailər", Məmməd Rahim. "Qəsidə". Şeir. (Tərcümə), "Kommunist", 21 sentyabr 1947.
30. Yevgeni Bertels. "Nizami əsərləri çapa necə hazırlanmışdır". "Kommunist", 25 may 1947.
31. Yevgeni Bertels. Azərbaycanın dahi şairi Nizami. "Kommunist", 8 fevral 1939.
32. Zeynal Xəlil. "Ana yurdum" (şeir). "Kommunist", 28 sentyabr 1947.
33. Zəhra Allahverdiyeva. Azərbaycanda nizamişünaslığın təşəkkülü və inkişafı (XX əsrin 40-cü illəri), Elmi məsləhətçi: əməkdar elm xadimi, professor Rüstəm Əliyev; elmi redaktoru: akademik Teymur Kərimli. Bakı, Nurlan, 2007.

Задачи по исследованию и переводу произведений Низами Гянджеви (1939-1948 гг)

Габиль Алиев

Национальный музей Азербайджанской литературы имени Низами Гянджеви.

Азербайджан.

E-mail: qabil-aliyev@yandex.ru

Резюме. К изучению, распространению, привлечению к научным исследованиям и переводу произведений Низами Гянджеви приступили в 40-х годах XX века. Накануне 800-летнего юбилея великого поэта для подробного исследования его творчества были проведены работы на государственном уровне, самые опытные специалисты СССР были привлечены к этой работе. Рабочая группа, созданная под руководством академика Евгения Бертельса, напряжённо потрудившись перед тем, как перевести произведения Низами на азербайджанский язык, подготовила их научно-критический текст. Специалисты отмечают содержание превосходных рукописей в коллекции Академии наук Азербайджана. Действительно, начиная с 40-х годов прошлого века процесс перевода произведений Низами на разные языки и работа по подготовке произведений поэта для издания продолжались с

большой скоростью. Такие низамиведы, как Гамид Араслы, Мамед Мубариз, Мир Джалал, Мирза Ибрагимов, Мирзага Гулузаде, Мамедага Султанов, Рустам Алиев, Теймур Керимли, Азада Рустамова, Нушабе Араслы, Халил Юсифли, Алияр Сафарли провели исследования произведений поэта в различных аспектах. Расул Рза, Мамед Рагим, Абдулла Шаиг, Самед Вургун, Джафар Хандан, Нигяр Рафибейли, Халил Рза и другие выдающиеся наши поэты перевели отдельные поэмы и газели Низами на наш язык. Ни в советский период, ни в период независимости не удалось преподнести истинную цену, вес философского и литературного смысла произведений Низами Гянджеви.

С этой точки зрения, оставив позади идеологические оковы, сегодня у нас есть реальные возможности для начала нового этапа в низамиведении. Сегодня пришёл час, когда, действительно, с внутренней любовью можно изучать и воспевать творчество великого Низами, говорившего:

Любовь-михраб ветров, к зениту вознесенных,

И смерть осушит мир без вод страны влюбленных...

Когда бы без любви душа миров,- Кого бы зрел живым сей круголетний кров?...

Я верю, что наши исследователи достойно выполняют эту работу, 2021 год – “Год Низами Гянджеви” – откроет новый этап в азербайджанском литературоведении.

Ключевые слова: Низами Гянджеви, литература, критика, Азербайджан